

LA IRA EN EL PENSAMENT DE LOCKE

Manuel Villar Pujol

Professor catedràtic. Institut Poeta Maragall (Barcelona)

L'única unanimitat al voltant de la ira és l'absència d'unanimitat. Mentre alguns pensen que és "la més ombrívola i incontenible de totes" les passions i que res de bo podríem aprofitar d'ella (Sèneca), altres consideren que seria bo reconèixer la seva grandesa. El cristianisme i el socialisme han proporcionat en diferents moments de la història d'Occident mecanismes per fer front a les injustícies de la vida basats en una "intel·ligent" administració de la ira. Tanmateix, sembla que aquests mecanismes són arcaïsmes que sobreviuen com poden en un nou món governat per la globalització. Aquesta és l'opinió defensada per Peter Sloterdijk en el seu llibre *Ira i temps* (2006). El pensador alemany articula aquí un nou disseny per al capitalisme sobre la crítica genealògica del ressentiment de Nietzsche i els principis, "no especialment nous", que constitueixen la base de la reflexió política de John Locke. Principis que són presents en les civilitzacions d'èxit actuals. Aquest nou disseny de Sloterdijk té com a objectiu trencar amb la "metafísica de la venjança i els seus reflexos polítics" implícits en els mecanismes anteriors.

Locke (*Segon Tractat sobre el govern civil*, 1689) parla d'un estat anterior a l'estat polític sense lleis convencionals, on uns principis que no necessiten del consentiment de ningú perquè són tan naturals com el respirar, guien i limiten les accions dels éssers humans: el respecte a la vida, la salut i la propietat.

Aquests principis són alhora les condicions materials que fan possible una vida plena: lliure i feliç. A més, són principis que responen a la naturalesa racional dels éssers humans: qui, si no està molt boig, seria capaç de renunciar a aquest principis?, quina és la manera, sense acudir a la violència, d'assegurar millor el respecte a aquests principis? La seguretat individual dependrà de fer co-partíceps als altres, ja que no depèn d'una de les parts sinó que afecta a tothom: el respecte de qualsevol està assegurat perquè és racional pensar que aquest qualsevol respectarà els drets dels altres.

Aquest és un estat de justícia natural que no apel·la a una instància que està per sobre dels individus, sinó que són els mateixos individus, cadascun de forma particular, els

responsables del manteniment i de l'aplicació de la justícia. Per aquest motiu, quan algú sent amenaçada la seva vida, la seva salut o la seva propietat, és l'individu particularment qui ha d'impartir el càstig o la sanció corresponent al delictes.

La resposta punitiva de la víctima està legitimada per la raó, és una mena de còlera racional que pretén restablir l'equilibri entre les parts implicades: una part no ha respectat la regla i l'altra utilitza la força, en aquest cas lícita, per recuperar allò que ha perdut o restaurar el que ha estat danyat. Aquest és el pretext que necessita el justicier per distingir-se d'un simple agressor. El *western* ha estat el gènere cinematogràfic que ha fet d'aquest aspecte de la doctrina de Locke la seva base narrativa essencial.

Qui desafia la reciprocitat natural que fonamenta l'ordre prepolític queda automàticament descatalogat com a ésser

humà, i rebaixat a la categoria de bèstia, un ésser perillós que millor seria eliminar-lo. La conseqüència de l'aplicació de la justícia natural és que les bèsties es resisteixen a ser considerades com a tals. La resposta de les bèsties és que aquests càstigs i sancions són injustes perquè acostumen a ser desproporcionades (es torna més del que s'ha rebut) i reclamen, emparant-se a la lògica de l'estat natural, el seu dret d'aplicar també la seva pròpia justícia per reparar la injustícia soferta. Tot plegat genera una cadena de reaccions i contrareaccions violenta de les parts implicades que acaba o pot acabar en un estat de guerra.

Només es veu una sortida a aquesta situació: si la justícia no funciona quan està en mans de cadascú, millor seria crear una institució imparcial per sobre dels individus, l'Estat, capaç d'eliminar la còlera justiciera de les parts perquè totes les parts acorden respectar les seves sentències. El pas de l'estat natural a l'estat civil és producte de la renúncia de les parts a fer ús del seu dret natural d'impartir justícia per deixar-lo en mans de l'Estat.

Tanmateix, el naixement d'aquesta instància està marcat per la desconfiança: allò que ha estat creat per contenir la ira pot ser a l'hora l'artefacte que pot provocar-la. El representants del poble no són éssers especials, són individus amb una naturalesa similar als individus que els han escollit per representar-los i per tant dotats de les mateixes virtuts però sobretot amb els mateixos vicis, entre ells la tendència a apropiat-se de les

posseessions dels altres. Com diu la dita castellana: "el ladrón piensa que todos son de su misma condición". La ingenuïtat un cop perduda (en l'estat de naturalesa) mai torna a recuperar-se en l'estat civil. No hi ha res que garanteixi la confiança amb ningú. L'únic que uneix el poble és la desconfiança davant l'Estat. En la teoria de Locke, la violència, la còlera justiciera, no desapareix del tot quan s'instaura l'Estat, és un dret que es conserva de forma latent en mans del poble, l'encarregat de d'exercir-la en el moment en què vegi que l'Estat sigui incapaç d'assegurar la protecció d'aquells principis que en l'origen ja ordenaven l'estat de naturalesa. El poble, segons Locke, és l'únic administrador legítim de la ira.

Arthur Fleck, el nom verdader de *Joker* abans de ser *Joker*, i Joe, un dels protagonistes de la primera temporada de la versió televisiva de *La Purga*, poden ser exemples del model d'ira teoritzat pel liberalisme de Locke?

Joe té una vida grisa, ha d'aguantar el menyspreu constant del seu pare, les seves relacions amb les dones són difícils, ha estat acomiadat de l'empresa a la que s'havia dedicat amb devoció part de la seva vida i per acabar d'adobar-ho en el moment en què intenta muntar la seva pròpia empresa és estafat i acaba arruïnat. El tedi i la seva manca d'habilitats socials són aspectes que Joe comparteix amb Arthur. Incomptables conflictes que de forma involuntària aquest últim va sumant per culpa d'una salut precària. Una vida que es veu agreujada per la retirada de les ajudes socials que li permetien seguir una medicació regular per tractar una estranya dolència neurològica (està diagnosticat d'una rara malaltia que el porta a patir atacs sobtats de riure) i, per últim, pel que respecta a l'aspecte econòmic, la vida d'Arthur no arriba ni al nivell de vida austera, podríem dir que està a tocar de la indigència cuidant una mare anciana també malalta.

Ambdós arrosseguen quasi tots els abusos imaginables que pot patir una persona al llarg de la seva vida, envoltats d'un escenari brutal on domina la indiferència davant el patiment i la crueltat adreçada als més febles. Una única ofensa va desencadenar la ira d'Aquil·les. *Joker* i Joe al llarg de llurs existències, en canvi, han aguantat amb silenci tots el greuges possibles. Aquil·les se sabia superior i sent superior no va rebre el tractament que ell creia que li corresponia. *Joker*, abans de ser *Joker*, se sap insignificant. Joe, abans de la *Purga*, també. Les seves hiperinsensibilitats contrasten amb la hipersensibilitat d'Aquil·les. Tanmateix, la massacre és el resultat final, sigui la ira d'un heroi o la d'un insignificant mortal.

La ira d'aquest dos personatges sembla que no s'ajusta al model del revolucionari liberal (com tampoc els que participen en les revoltes de les *banlieues* franceses). Quan la vida d'un

Imatge de la pel·lícula *Joker: Folie à Deux*

Imatge de la pel·lícula Joker: Folie à Deux

individu ha estat rebaixada a una existència inexistente, segons la tríada liberal, no pot justificar la seva explosió d'ira perquè no és poble. És la violència de la bèstia irracional que s'havia de combatre sense contemplacions en l'estat natural. Per al liberalisme de Locke, el "veritable" revolucionari és un individu atén a la mínima contingència que pugui canviar l'estat "natural" de les coses: un govern que s'extralimita en les seves competències o simplement el més esbojarrat rumor que no ha respectat la legalitat (com és el cas de l'assalt al Capitoli de Washington) o actua contra els seus drets (el moviment de les armilles grogues) pot fer saltar la guspira de la ira popular... La ira política, doncs, ha de concentrar els seus esforços en la perpetuació del status quo, no en modificar-lo. Res a veure, per tant, amb el significat que sovint associem a la paraula revolució: l'acabament d'un ordre dóna pas a l'aparició d'un ordre nou. (Hannah Arendt, *Sobre la revolució*, 1963). La ira liberal en el fons és una ira reactiva que amaga una apatia política real: la d'un poble constituït i definit exclusivament per tots aquells individus que tenen alguna cosa a perdre (vida, salut i propietats) contra aquells, els altres, privats de tot això.

Per a un liberal de la tradició lockeana, la màxima cartesiana *penso, llavors existeixo es converteix en posseeixo, llavors existeixo*. Aquest principi es veu amenaçat per la progressiva jockerització actual de la societat.

BIBLIOGRAFIA

ARENDRT, HANNAH (1963), *Sobre la revolució*, Madrid: Alianza Editorial.

LOCKE, John (1689), *Segon tractat sobre el govern civil*, Barcelona: Laia.

SÉNECA, Lucio Anneo (41 d. C.), *De la ira*.

SLOTERDIJK, Peter (2006), *Ira y tiempo*. Ensayo psicopolítico, Madrid: Ediciones Siruela.

FILMOGRAFIA

PHILLIPS, T. (Director). (2019). *Joker* [Pel·lícula]. Films Village Roadshow Pictures.

DeMONACO, J. (Director). (2018). *La Purga* [Sèries de televisió]. Platinum Dunes Blumhouse Television. Universal Cable Productions. 1a temporada (10 episodis). Disponible a: Amazon Prime.